

УДК 378.147

В.С. ЩЕРБАКОВ**ОНТОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

В статтє автор излагаєт новый подход к личностному и профессиональному становлению студентов с особыми потребностями. Этот подход заключается в обосновании и поиске возможностей формирования онтологических представлений личности как основы осуществления психолого-педагогического сопровождения в ходе профессионального и личностного становления студентов.

In the article the author proposes the new approach to the personal and professional formation of the disabled students. This approach consists of validation and search of opportunities of personality's ontological notions forming which plays a role of basis for psychological and pedagogical accompaniment during the personal and professional formation of students.

Найважливіше завдання державно-соціальних інститутів у переламний, перехідний період життя суспільства — визначити напрями й шляхи його розвитку, максимально задіяти інтелектуальний і духовний потенціали кожного громадянина, надати можливість кожному членові суспільства реалізувати свої здібності з максимальною користю для суспільного блага. І саме в цій сфері суспільного життя виникає багато гострих проблем, пов'язаних із протиріччям між особистісно-значущою та суспільно-значущою діяльністю індивідуума.

Подолати це протиріччя можливо лише через усвідомлення особистістю своїх тісних, онтологічних зв'язків із довкіллям, через пізнання механізмів гармонійної та дисгармонійної взаємодії із соціально-природним оточенням, засвоєння причинно-наслідкових закономірностей здійснення того чи іншого типу міжособистісних стосунків і, що найважливіше, усунення внутрішньоособистісних дизгармоній. Саме на таких засадах можливе розв'язання різного роду конфліктів, що виникають у перехідний період розвитку суспільства.

Викладені положення набувають особливого значення під час вирішення завдань інтеграції осіб з особливими потребами в ту чи іншу суспільно-політичну систему. Тому під час професійної, зокрема вузівської, підготовки такої молоді необхідно враховувати особливості формування в неї світоглядних позицій, релігійних настанов, науково-природничих поглядів на закономірності взаємовідносин індивідуума із соціально-природним оточенням. Адже саме

на цих засадах здійснюється **самоусвідомлення** особистості та формування в неї **онтологічних уявлень**. Це, власне, і стало метою нашого пошукового дослідження.

Кожна людина вибудовує своє ставлення до оточення і до самої себе, виходячи з того, як вона вирішила для себе питання про сенс життя, незалежно від усвідомлення чи неусвідомлення нею цього. У намаганнях усвідомити цей сенс людство виробило три типи мислення: *міфологічне, релігійне та наукове*. У різні періоди існування людських спільнот (історично осяжні для сучасної людини) переважав той чи інший тип осмислення феномена людини та взаємодії її з оточенням, виключаючи інші або інколи взаємодіючи з ними. Виникнення технологічної цивілізації, яка дала змогу людині заглибитись в оволодіння речовиною та перетвореннями її, виявлення деміургічних можливостей людини призвели до апологетизації наукового пізнання і до зневаги власне людської якості, яка виокремлює людину з біогенного оточення — *самоусвідомлення через самопізнання* [1].

Із розвитком та поглибленням наукового пізнання світу, відходом науки від позитивістських обмежень спостерігаються зближення та взаємодоповнення цих трьох типів осмислення сенсу життя людини. З розвитком кібернетики, новітніх інформаційних та біотехнологій з'являється так званий технологічний (кібернетичний, або інформаційний) спосіб осмислення дійсності. Найбільш повно та широко сучасні науково-інформаційні засади енергетичної та інформаційної цілісності світу (зокрема, теорія фізичного вакууму) викладені у шерезі публікацій подружжя В.Ю Тихоплава та Т.С Тихоплав, виданих у 2002 р. [2–5].

Як показали наші попередні дослідження, велике значення для розвитку ментальності особистості й усунення когнітивного дисонансу має наявність або відсутність у ментальному контексті індивідуума **онтологічних уявлень**, які з позицій самосвідомості можна розглядати, власне, як ступені, рівні усвідомлення особистістю своїх онтологічних зв'язків із довкіллям, визнання чи невизнання нею Першооснови всього виявленого та невиявленого індивідуального і космічного Буття. З онтопсихологічних позицій (*Онтос* — Буття, *псюхе* — душа, *логія* — вивчення, тобто з позицій *вивчення буття души*), онтологічні уявлення — внутрішні етично-культурні, релігійні та світоглядні установки індивідуума, що формують його життєсмыслову позицію і тим зумовлюють характер його ставлення до самого себе і довкілля. Але онтологічні уявлення не можна звести лише до цих установок, оскільки фактором інтеграції цих установок (або, точніше, настановлень) є трансформація їх у внутрішньо притаманне особистості розуміння сенсу свого життя зокрема та життя як онтологічного явища взагалі, що породжує феномен “ненаукового” поняття *духовності* та зумовлює *відповідальність* індивідуума.

Таким чином, **онтологічні уявлення особистості** — це, власне, ступені, рівні усвідомлення нею своїх зв'язків із довкіллям, визнання чи невизнання нею Першооснови всього виявленого та невиявленого Буття. У цьому контексті **особистість** ми розглядаємо як системне, ієрархічно організоване *суб'єктно-*

соціальне утворення, визначальним показником якого слугує той чи інший рівень самоусвідомленості, що вона набуває під час процесу самоусвідомлення. При цьому зазначимо, що під індивідуумом (індивідом) ми розуміємо особистісно-соціальне, системне, історично зумовлене утворення, а індивідуальність у нашому понятті — утворення *духовне, онтологічне*, яке належить до вічного Буття.

Отже, пізнання особистістю закономірностей індивідуального і космічного Буття може бути дійовим засобом реалізації її екзистенційних програм, в тому числі й програм її професійного становлення та особистісного самоствердження, що особливо важливо для людей з особливими потребами. Тому на порядок денний постає *нове завдання* навчально-виховної діяльності закладів освіти: вивчення шляхів і методів *формування онтологічних уявлень*, що є стрижневим моментом такого пізнання.

Певною мірою це питання намагаються вирішити підручники типу «Людина і світ» [6], до змісту якого включено розділ «Світогляд людини як найвища форма самоусвідомлення». Однак відомо, що вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни на рівні репродуктивного відтворення навчального матеріалу мало в чому змінює ставлення людини до оточення та до самої себе, тим більше, що цей курс вивчається у старших класах, коли соціокультурні установки вже сформовані. Отже, постає питання: в якому віці й на яких засадах можливе формування онтологічних уявлень?

Вивчення основ природничих наук за програмами для середньої загальноосвітньої школи з хімії, фізики та біології для 8-11-х класів та за програмами курсів основ природничих дисциплін за вибором для загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, виданих МОН України у 1996 р. і пізніше, передбачає формування вже в учнів 8-х класів уявлень про перетворення речовини на атомарному рівні, клітинний метаболізм, будову та призначення тканин, нейрогуморальну регуляцію функцій систем органів та цілісного організму, основні закономірності взаємодії людини з довкіллям. Таким чином, формування онтологічних уявлень на ґрунті визначення основ природничих наук можливо здійснювати вже у 8-му класі, у чому ми переконалися на досвіді роботи в якості практичного психолога в гімназії.

Отже, взаємодія людини з довкіллям (як мікрокосму з макрокосмом) відбувається на таких рівнях.

1. Рівень цілісного тіла

Звичайно самоусвідомлення людини обмежено поверхнею тіла. Саме поверхня тіла дозволяє їй розрізнити «я» від «не-я», оцінюючи як «не-я» все, що перебуває поза її тілом. На цьому рівні самоусвідомлення людина протиставляє себе середовищу як користувач природними ресурсами, здійснюючи взаємодію з ним за допомогою доступних їй відчуттям енергій.

2. Рівень систем органів

Розглядаючи будову та функціонування систем органів (нервової, кровоносної, кістково-м'язової або опорно-рухової, системи органів травлення, видільної, ендокринної, дихальної та систем органів чуттів різної модальності),

ми переконуємось, що, попри деякі відміни у будові та функціонуванні, на рівні систем органів людина має схожість будови та функціональної взаємодії із довкіллям з усіма наземними тваринами.

3. Тканинний рівень

Будова й функціонування людини на цьому рівні мають схожість з усіма багатоклітинними тваринами, оскільки ті чи інші види тканин (кісткової, м'язової, епітеліальної, сполучної, нервової, паренхіматозної) є в тому чи іншому вигляді та поєднанні в усіх тваринних організмах.

4. Клітинний рівень

Розуміння людиною функціонування її організму на клітинному рівні дає їй можливість усвідомити свою спільність будови та функціонування з усіма живими організмами, тобто з усією біоструктурованою матерією, як із тваринним, так і з рослинним світом, внаслідок того, що будова й функціонування тваринних і рослинних клітин підпорядковується одним і тим самим законам.

Численні експерименти стверджують багаторівневі взаємовпливи та взаємодії людини з іншими біосистемами. Характерна ознака біоструктурованої матерії — здатність до самовідновлення. Поряд з нею у живому організмі існує і небіоструктурована матерія, яка стає біоструктурованою тільки за умов включення її у живу клітину.

5. Водно-рідинний рівень

Відомо, що вода здатна отримувати, зберігати та передавати інформацію про всі взаємодії, в які вона вступає. Відомо також, що організм людини більш ніж на дві третини складається з води та, у свою чергу, через неї також «інформує» оточення про процеси, що в ньому відбуваються. Тобто здійснюючи взаємодію зі стихією води, людина інформує про себе простір від підземних глибин до надхмарних висот і, природно, всі живі істоти, організм яких має в собі воду. А воду мають у собі навіть кристалічні породи.

6. Газоагрегатний рівень

Гази пронизують воду і, таким чином, здійснюють енерго-інформаційну взаємодію з нею (поза хімічною та фізичною взаємодією) і з усіма природними факторами. Дихання, в тій чи іншій формі, притаманне усій біоструктурованій матерії. Людина, в тому числі, здійснює активну взаємодію з даною їй у відчуттях стихією повітря, від найближчого оточення до меж земної атмосфери.

7. Молекулярний рівень

На цьому рівні в основному протікають процеси обміну речовин та горить «холодний вогонь метаболізму». Нормальне сприйняття лише у виняткових випадках дає нам можливість відчутти його, однак використання спеціальних методик дає нам змогу впевнитись в його існуванні. Однією з таких наукових методик є так званий Кірліан-ефект, який полягає у світінні аури навколо біологічних об'єктів, розміщених у височастотному електромагнітному полі. Таке світіння (за однією з гіпотез) виникає внаслідок іонізації повітря навколо

біооб'єкта, яка відбувається через взаємодію біоенергетичного поля з високочастотним електромагнітним полем. Це світіння можна спостерігати у затемненому приміщенні та фіксувати його на фотопапері, що використовується в різних психофізіологічних експериментах і у сучасних комп'ютерних діагностичних методиках. Мова йде лише про звичайний діапазон сприймання людини.

3. Атомарний рівень

Біоелектричні процеси відбуваються саме на цьому рівні. Їх можна зафіксувати приладами або безпосереднім відчуттям електричних розрядів від живих істот. Увійшовши в приміщення, де є телевизор з кімнатною антеною, ми маємо можливість спостерігати взаємодію електромагнітного контуру людини з телеприймачем через зміну зображення на його екрані залежно від взаєморозташування людини та приймача.

Електромагнітні процеси, що відбуваються на атомарному рівні, включають людину у широкий діапазон електромагнітних взаємодій з довкіллям, в чому ми неодноразово впевнюємось у ході різних електрофізіологічних експериментів та досліджень.

Цими рівнями вичерпується така взаємодія людини з довкіллям, яку можливо відчутти або зафіксувати досить нескладними на наш час приладами. Та, без сумніву, матеріально-енергетична та інформаційна взаємодія людини з довкіллям як мікрокосму з макрокосмом не вичерпується ними.

Обговорюючи структуру взаємодії людини з оточенням на субатомарному рівні, необхідно брати до уваги уявлення сучасної теоретичної фізики, які припускають, що на субатомарному рівні взаємоперехід енергії у речовину і навпаки відбувається через проходження низки етапів, а саме через зарядиротатори кількох порядків, з яких виокремлюють три основні. Зіставляючи ці дані з даними давніх поглядів на психоенергетичну структуру людини, можна припустити, що саме ці субатомарні організаційно-енергетичні рівні існування матерії відповідають за функціонування чуттєвої, ментальної (розумової) та етико-вольової (душевної) психоенергетичних сфер людини. Великий досвід в оволодінні цими сферами накопичено у східних метафізичних та релігійно-філософських традиціях [1; 2; та ін.].

Науці поки що достеменно невідома сутність енергоінформаційних процесів, під впливом яких «неживе» перетворюється на живе. І все ж, незважаючи на те, що нам достеменно невідома природа електричного струму, ми опановуємо закономірності виявлення цієї енергії, знаємо закон Ома та навчаємось створювати складні електронні пристрої. Не знаючи достеменно природи тертя (неможливо збагнути, що до чого дотикається на субатомарному рівні), ми опановуємо так званий «сопромат» та будуємо прецизійні фрикційні механізми. А це має відношення до електромагнітних, гравітаційних та інших, ще невідомих науці енергоінформаційних взаємодій людини із довкіллям.

Така аналогія дозволяє нам сформулювати судження: незалежно від того, відома чи невідома сучасній науці сутність психічних феноменів, при

вивченні їх теоретичні моделі та часткові методики ми маємо будувати на основі оцінювання максимально повного обсягу інформації, накопиченої людством у цій сфері його життєдіяльності.

Отже, шкільна освіта дозволяє сформувати у студентів вже з I курсу онтологічні уявлення на базі вивчення основ природничих наук. У соціально-гуманітарній сфері важливо, за А. Менегетті, здійснювати реалізацію законів Буття в існуванні кожної людини [7; 8; та ін.].

Досвід викладання курсу онтопсихології на факультеті соціальних технологій ВМУРОЛ доводить, що формування онтологічних уявлень у студентів дозволяє гармонізувати стосунки студентів з особливими потребами з оточенням, здійснювати, за висловом А. Менегетті, метаною, бо "...якщо людина не змінює себе, не долає свої комплекси, не здійснює метаною (зміну свідомості — А.М.), вона приречена на поразку в будь-якій ситуації. Істина цієї сінемалогії полягає в тому, що причина вічних невдач молодшої людини полягає в ній самій, незважаючи на усі її намагання". І далі: "Цінності з'являються та щезають, вони створюються думкою суспільства, традиціями: відповідно до природи тієї групи, яка перемагає в даний момент, визначається й ієрархія цінностей. Тому часто максимум життя полягає в умінні не повертатися назад, щоб творити зло, а постійно здійснювати ту дію любові або боротьби, в якій життя визначає логіку найвищого інтересу" [9, с. 200].

Отже, формування онтологічних уявлень на основі вивчення природничих наук, узагальнення результатів такого вивчення, з погляду давніх та сучасних уявлень про систему її структуру взаємодії людини з довкіллям, ставить перед нами завдання пошуку шляхів та методів здійснення такого формування і включення його у психолого-педагогічний супровід професійного становлення особистості з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щербак В.С. Наука и метафизика: онтопсихологический подход к изучению сущности психических феноменов // Українська психологія: сучасний потенціал: Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). — В 3 т. — К.: Вид-во ДОК-К, 1996. — Т. 3.
2. Тихоплав Т.С., Тихоплав В.Ю. Физика веры.— СПб.: ИД "ВЕСЬ", 2002.
3. Тихоплав Т.С., Тихоплав В.Ю. Великий перехід. — СПб.: ИД "ВЕСЬ", 2002.
4. Тихоплав Т.С., Тихоплав В.Ю. Жизнь напрокат. — СПб.: ИД "ВЕСЬ", 2002.
5. Тихоплав В.Ю., Тихоплав Т.С. Кардинальный поворот. — СПб.: ИД "ВЕСЬ", 2002.
6. Людина і світ: Підручник / Л.В.Губерський, А.О.Приятельчук, В.П.Андрущенко та ін.; За ред. Л.В.Губерського, А.О.Приятельчука. — К.: Український Центр духовної культури, 1999.
7. Менегетти А. Онтопсихологическая педагогика / Пер. с итал. Д.Ю. Петрова. — Пермь: Хортон лимитед, 1993.
8. Менегетти А. Онтопсихология, политика, экономика / Пер. с итал. В. Ковалева. — М.: Славянская ассоциация Онтопсихологии, 1999.
9. Менегетти А. Психология лидера / Пер. с итал. Славянской ассоциации онтопсихологии. Изд. 3-е, исп. и доп. — М.: ННБФ "Онтопсихология", 2001.